

HELMUT ROTH, *Kunst der Völkerwanderungszeit*, mit einem Vorwort von K. Böhner und Beiträgen von B. Arrhenius, E. Bakka, V. Bierbrauer, H. W. Böhme, R. L. S. Bruce-Mitford, K. Düwel, H. Friesinger, E. Garam, G. Haseloff, O. von Hessen, K. Horedt, O. Klindt-Jensen, G. Koenig, I. Kóvrig, J. Lafontaine-Dosogne, A. Peroni, M. Schulze, L. Trümpelmann u. D. M. Wilson, *Propyläen Kunstgeschichte*, Supplementband 4, Propyläen Verlag, Frankfurt a. M. — Berlin — Wien, 1979, 352 p., 57 fig., 320 pl.

La inițiativa prof. dr. H. Roth de la Universitatea din Marburg s-au alăturat numeroși specialiști din R.F.G., precum și din Anglia, Austria, Belgia, Danemarca, Italia, Ungaria și Suedia, care împreună au elaborat o monumentală monografie despre arta epocii migrațiilor. Lucrarea cuprinde două mari părți, *Kunst der Völkerwanderungszeit* (Arta epocii migrațiilor) (p. 11—98) și *Dokumentation* (Documentare) (p. 101—323), la care se adaugă lista prescurtărilor (p. 327—333), bibliografia (p. 334—345), un tabel general cu cronologia și evoluția stilurilor în zona germană, între anii 200 și 850 (p. 346), un indice (p. 347—351), o listă cu proveniența ilustrației (p. 352) și ilustrația propriu-zisă, formată din 57 figuri, 320 planșe și 6 hărți în text, nenumerotate.

Într-o scurtă introducere (p. 11—16), K. Böhner face un istoric al cercetării, arătând în final că pînă în prezent au fost studiate încadrarea cronologică, evoluția, faciesurile regionale și influențele reciproce dintre diferitele grupe de descoperiri, precum și importanța artei în cadrul general al istoriei culturii din epoca migrațiilor (p. 16).

Prima parte a monografiei cuprinde cinci capitole, dintre care primele trei sînt semnate de H. Roth (p. 17—85), al patrulea de către G. Haseloff (p. 85—92), iar ultimul de K. Düwel (p. 93—98).

În primul capitol, intitulat *Historische und Kulturgeschichtliche Voraussetzungen* (Condiții istorice și cultural-istorice) (p. 17—42), H. Roth analizează condițiile în care se dezvoltă arta epocii migrațiilor. El consideră că în arta epocii migrațiilor, ca fază de trecere de la antichitate la evul mediu, se face simțită prezența următoarelor patru componente etnice de bază: germanii de est (înainte de toate burgunzi, goți, gepizi și vandali), germanii de vest (în principal longobarzi, suebi, alamanii și francii), popoarele călărețe din est (huni, avari, maghiari) și statul roman tirziu. Autorul stăruie la început mai mult asupra relațiilor dintre romani și germani în provinciile de nord ale Imperiului roman, fără de care nu ar putea fi înțeleasă arta epocii migrațiilor la popoarele germanice. Influența romană în regiunea germanilor liberi se manifestă în forme variate, de la importuri și imitații ale acestora pînă la prelucrarea originală a

modelelor romane. H. Roth prezintă răspindirea unor tehnici decorative romane (ca, spre exemplu, granulația, filigranul și tehnica *Niello*) la germanii liberi, până în Scandinavia, precum și prezența la aceștia chiar a unor meșteri romani. De asemenea, sînt discutate centrele de iradiere, precum și căile de pătrundere spre lumea germană a obiectelor de artă și a tehnicilor decorative romane. În sfîrșit, autorul analizează problema provenienței metalelor și a pietrelor prețioase, ca și situația artizanului în structura vieții sociale a germanilor.

Capitolele următoare, al doilea și al treilea, sînt dedicate de H. Roth analizei propriu-zise a artei epocii migrațiilor în secolele IV—VII; capitolul al doilea tratează aproximativ intervalul dintre anii 300 și 450, iar cel de al treilea perioada dintre anii 450 și 700.

În capitolul al doilea, despre *Der ältere Völkerwanderungsstil* (Stilul vechi al epocii migrației popoarelor) (p. 42—58), H. Roth examinează mai întîi situația din primele secole de contacte mai strînse între romani și germani (III—IV e.n.) și preluarea stilului figurativ (aproximativ între anii 275 și 350) de către aceștia din urmă. Concluziile sale cu privire la acest aspect al problemei precizează, între altele, că arta figurativă nu se întîlnește la germani înainte de secolul al III-lea, că preluarea primelor modele romane este de observat în compoziția liberă de frize cu animale și în scenele de luptă de animale, că există două centre cu legături strînse între ele (centrul de ateliere nord-germanic și altul — până la sfîrșitul secolului al IV-lea — sud-germanic, cu influențe evidente din partea nomazilor călărăreți) și că reprezentările de animale se leagă de religia sau de magia germanilor. De asemenea, autorul se ocupă în acest capitol și de stilul militar roman tîziu și derivatele sale în lumea germanică (aproximativ între anii 350 și 450), analizînd tehnica, motivele ornamentale, zonele de răspîndire, etapele cronologice și variantele regionale.

Capitolul al treilea, intitulat *Der jüngere Völkerwanderungsstil* (Stilul tîrziu al epocii migrației popoarelor) (p. 58—85), tratează începuturile ornamentului abstract vegetal și animalier (stilul Nydam), stilurile I (ornamentul animalier germanic) și II (stilul Vendel), stilul figurativ din secolul al VII-lea, precum și stilul polierom din pietre prețioase. Acest capitol se încheie cu o privire de ansamblu asupra tendințelor de bază ale artei epocii migrațiilor în zona germanică.

Delimitarea celor două perioade (300—450 și 450—700) din evoluția artei epocii migrațiilor a fost făcută în funcție de poziția acesteia față de arta romană. Astfel, în prima perioadă, arta la germani era într-o foarte mare măsură tributară artei romane, pe cînd în cea de a doua, așadar de pe la mijlocul veacului al cincilea, chiar dacă s-a format pe temelia artei romane și mai conține încă unele elemente ale acesteia, ea ajunge la o dezvoltare proprie.

În capitolul al patrulea, *Die Kunst der insularen Mission auf dem Kontinent* (Arta misiunii insulare pe continent) (p. 85—92), G. Haseloff prezintă sintetic desfășurarea misiunii anglo-saxone de creștinare pe continent, dînd mai bine de un veac (din a doua jumătate a secolului al VII-lea și pînă cît se sfîrșitul celui următor) și care a avut drept consecință și difuziunea artei insulare la populația de pe continent supusă convertirii religioase.

În sfîrșit, capitolul al cincilea, despre *Die Runendenkmäler der Völkerwanderungszeit* (Monumentele runice ale epocii migrației popoarelor) (p. 93—98), semnat de K. Düwel, tratează despre apariția scrierii runice la germani, precum și despre caracterul magic al unor inscripții runice din faza mai veche.

Cea de a doua parte a monografiei cuprinde mici studii, pe probleme, și catalogul pieselor ilustrate în planșe. Trecerea în revistă a acestor studii arată cel mai bine domeniile spre care și-a îndreptat atenția H. Roth la alcătuirea volumului. În ordinea prezentării lor, studiile respective discută următoarele teme: *Bizanț*, p. 103—107 (J. Lafontaine-Dosogne), *Sasașizii*, p. 107—120 (L. Trümpelmann), *Goții la Marea Neagră*, p. 121—126 (B. Arrhenius), *Germanii de est în zona Dunării*, p. 126—133 (I. Kovrig), *Germanii de est în bazinul carpatic și la Dunărea de Jos*, p. 133—140 (K. Horedt), *Vizigoții*, p. 140—152 (G. G. Koenig), *Ostrogoții în Italia*, p. 153—163 (V. Bierbrauer), *Longobarzii în Pannonia și în Italia*, p. 164—179 (O. von Hessen și A. Peroni), *Avarii*, p. 179—185 (É. Garam), *Slavii*, p. 185—191 (H. Friesinger), *Germanii în Germania Liberă și în nordul Galliei*, p. 191—203 (H. W. Böhme), *Saxonii și frizienii*, p. 203—206 (H. W. Böhme), *Anglo-saxonii*, p. 201—222 (R. L. S. Bruce-Mitford și D. M. Wilson), *Irlanda*, p. 223—243 (G. Haseloff), *Germanii de nord în vestul Scandinaviei*, p. 243—254 (E. Bakka), *Germanii de nord în estul Scandinaviei*, p. 254—265 (B. Arrhenius), *Nordul în perioada carolingiană*, p. 266—269 (O. Klindt-Jensen), *Francii*, p. 269—289 (M. Schulze), *Alamanii*, p. 289—302 (M. Schulze), *Burgundii*, p. 302—309 (M. Schulze), *Turingii*, p. 309—315 (H. W. Böhme), *Baiuvarii*, p. 315—323 (M. Schulze).

În ansamblul ei, prima parte a monografiei pe care o discutăm aici oferă specialistului o imagine sintetică a evoluției artei în epoca migrațiilor. Originea, răspîndirea, cronologia și răspîndirea diverselor stiluri din perioada respectivă au fost examinate cu competență și încadrate judicios în contextul istoric, folosindu-se cu discernămint și cele mai valoroase acumulări de pînă acum în acest domeniu. Autorul scoate bine în evidență faptul că arta germanilor în epoca migrațiilor se formează în principal pe fondul artei romane, față de care rămîne tributară secole de-a rîndul. Dealtfel, chiar în introducere, K. Böhner scrie: „S-a făcut dovada că această artă (a germanilor), care a devenit cunoscută aproape în totalitate prin piesele de podobă din inventarul mormin-

telor, nu s-a născut cumva din propria rădăcină în Germania liberă și s-a dezvoltat acolo continuu, ci că ea a primit principalele impulsuri din industria artei romane târzii. Din modificarea originală a elementelor de podoabă romane târzii a rezultat chiar realizarea ei aparte, decorul animalier vechi germanic. Pe lângă aceasta, arta germanică din epoca migrațiilor a primit și puternice influențe din Asia Centrală și Bizanț, ca și din spațiul mediteranean” (p. 16).

Partea a doua, de documentare, cuprinzând 22 de studii speciale, aprofundează de fapt problemele tratate în prima parte. Studiile respective au menirea de a clarifica diversele aspecte regionale și cronologice ale artei epocii migrațiilor.

Monografia *Kunst der Völkerwanderungszeit* este o lucrare de mare întindere, care, în afară de evoluția artei, abordează indirect o mare varietate de probleme din sfera vieții economice, sociale și politice. Tocmai această largă cuprindere de probleme oferă un cadru propice pentru a discuta unele aprecieri și nuanțări exprimate de autori în paginile volumului. O observație ce se impune de la început a fi făcută este aceea că titlul folosit de autor (*Kunst der Völkerwanderungszeit*) lasă să se înțeleagă o tratare generală a evoluției artei, la toate popoarele, cel puțin la cele europene. Conținutul cărții nu corespunde însă titlului, întrucât atît partea I-a de sinteză, cît și cea de a II-a de documentare, examinează aproape în exclusivitate arta în epoca migrațiilor la germani. În schimb, arta celorlalte popoare nu a fost tratată decît cu totul sumar și numai atît cît avea legături cu lumea germanică; includerea în cea de a II-a parte a unor mici studii despre Bizanț, sasanizi, avari, slavi, anglo-saxoni și irlandezi nu poate suplini această lipsă. Mai mult chiar, și arta populațiilor gotice din vremea migrației lor în estul Europei a fost prezentată foarte pe scurt (în partea de sinteză de la început lipsesc cu totul referirile la acest aspect). Pentru aceste motive considerăm că titlul cel mai potrivit ar fi fost eventual *Kunst der Germanen in der Völkerwanderungszeit*.

În aprecierile făcute asupra artei la germani în epoca migrațiilor, autorii au avut în vedere mai ales tehnica de execuție și motivele ornamentale de pe obiectele vestimentare, piesele de caracter creștin, armele și vasele de metal. Mult prea puțină atenție s-a acordat motivelor decorative de pe vasele de lut, atît de frecvente în fiecare stațiune arheologică. Desigur, o discuție asupra motivelor ornamentale tipice pentru ceramica germanică ar fi adus clarificări și în ceea ce privește moștenirea artistică proprie din perioada mai veche și pînă în epoca migrațiilor. Astfel, pe lângă ceea ce au împrumutat de la romani și de la alte popoare, s-ar fi adus dovezi și pentru ceea ce germanii au conservat și continuat din propria lor artă. De asemenea, autorii nu fac totdeauna distincția între ceea ce

vine la germani ca import (inclusiv a pieselor comandate de aceștia atelierelor romane) și ceea ce se produce de către germanii înșiși (în ateliere din mediul germanic, de către meșteri germani), ca imitații sau prelucrare originală a modelelor străine, de cele mai multe ori romane. Așadar, credem că era necesară o separare mai tranșantă, măcar acolo unde este posibil, între ceea ce este produs de către germani, fiind de inclus în arta germanică, și ceea ce este însușit de la alții de către germani și trebuie atribuit altor cercuri culturale. În sfîrșit, în lucrare s-au strecurat și unele erori. Spre exemplu, goții nu pătrund în Transilvania în momentul retragerii aureliene (p. 30), ci la o dată mai târzie, iar orașul Sirmium nu se afla pe teritoriul actual al Ungariei (p. 25), ci în localitatea Sremska Mitrovica din Iugoslavia.

Ilustrația volumului, cuprinzînd 320 planșe cu fotografii, 57 figuri cu desene și 6 hărți, este de o excelentă calitate, facilitînd mult înțelegerea corectă a textului.

Monografia *Kunst der Völkerwanderungszeit*, elaborată de H. Roth, împreună cu contribuțiile altor 20 specialiști, reprezintă un nou stadiu de cercetare al artei epocii migrațiilor și se înscrie printre lucrările de certă valoare în domeniul respectiv. Varietatea problemelor discutate și soluțiile propuse de autori fac din această carte un adevărat tratat al disciplinei, în care specialistul găsește atît sinteza cît și amănuntul, deopotrivă necesare în activitatea de cercetare și de adîncire a cunoașterii. „Propyläen Verlag” a realizat o lucrare de înaltă finută editorială, pentru care merită cele mai bune aprecieri.

ION IONIȚĂ